

H. DİLEK BATİSLAM**

Divan Şiirinde Kadeh ve Kadeh Redifli Gazeller*

Goblet and Gazels With The Word "Goblet"
Following The Rhyme in Divan Literature

Ö Z E T

Divan Şiirinin benzetme ve hayal dnyasında önemli bir yer tutan unsurlar arasında, "Sıvı içecekleri içmekte kullanılan belirli Şekil ya da nesneden yapılmış kap" olarak tanımlanan kadeh de bulunmaktadır. Kadeh; divan Şiirinde Şekli, rengi, içinde bulunan sıvının niteliği vb. çeşitli yönleriyle farklı hayallere konu olmuştur.

Divan Şairleri Şiirlerinde genellikle içi kırmızı Şarap dolu sırça kadehi sevgilinin dudağına benzetmişler, sarhoş edici özelliğine dikkat çekmişlerdir. Kadeh Şekil bakımından ve rengi dikkate alınarak en çok gül, gonca ve laleye; parlaklığı, yakıcılığı, elden ele dönmesi nedeniyle de güneşe ve aya benzetilmiştir.

Kadehle ilgili benzetme ve hayallerin en sık kullanıldığı Őiirler ise divanlarda bulunan kadeh redifli gazellerdir. Redif kelimesi kadeh olan bu gazelerde kadehle ilgili hemen hemen bütün benzetme ve hayaller çok yönlü olarak işlenmiştir. Dolayısıyla divan Şiirinde kadehin hangi özellikleriyle ve benzetme ilđileriyle kullanıldığının tespiti aısından kadeh redifli gazeller önemlidir.

Makalemizde, farklı yüzyıllara ait divanlardan seçilmiş kadeh redifli gazellerden yola çıkarak kadehin divan Şiirindeki yerini ve kadehle ilgili benzetme ve hayalleri belirlemeye çalışacağız.

ANAHTAR KELİMELE R

Kadeh, divan Şiiri, kadeh gazelleri, benzetme, hayal.

ABSTRACT

The 'glass'/'cup' is one of the notable elements in the world of analogies and is featured in the imagination of Divan poems. A glass is identified as a container or vessel which is used for drinking liquids, and is crafted in special shapes or from objects. The 'glass' is mentioned in a variety of ways in Divan poems related to descriptions of their shapes, colors, and the quality of liquids that it contains.

The poets of the Divan genre usually liken the red wine glass to the lips of a beloved and remarks on intoxication. Likewise, the glass is often likened to roses, buds and tulips through its shape and colour. It is also analogous to the sun and moon through its shine and its passing from hand to hand-like the cycle of the day.

The poems, in which the glass is often used, are the odes that feature the glass as a repeated voice in Divans. The wide range of its analogous or symbolic usage in these remarkable odes are high lighted in this paper. The selection of the poetry is drawn from different centuries and is comprehensive.

KEYWORDS

Glass, divan poetry, odes, imagination, analogy.

* Makalenin Geliş Tarihi: 18.01.2017/ Kabul Tarihi: 31.03.2017.

** Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (batislam@cu.edu.tr).

*Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkâdir gönül
Ehl-i aşkın hâsılı sâhib-mezâkıdır gönül (Nef'î)*

Kadehin Tanımı ve Özellikleri

Divan şiirinin zengin benzetme ve hayal dünyasının önemli unsurlarından biri olarak kabul edilen “kadeh” sözlüklerde farklı şekillerde tanımlanmış ve özellikleri ortaya konulmuştur. Mütercim Âsım'ın *Kâmus Tercümesi*'nde “kadeh”e: “Fethateynle şol su kabına dinür ki isti'âb eylediği su iki âdemi kandıra 'ala kavlı sagîr ü kebîrini câmî' isimdir ki ism-i cins olur gerek ağaçdan ve gerek topraktan ve billurdan olsun Türkîde kâse ve bardak ve çanak ta'bir itdikleridir, üskûre dahı dirler cem'î akdâh gelür.” (Mütercim Âsım 1305: I/ 505) karşılığını vermiştir. *Ahterî-i Kebîr*'de “kadâh” şeklinde yer alan Arapça kelime için: “Küçürek üskûre, cem'î akdah gelir. Akdâhın üçüncüsüdür ki içindeki su iki ve üç kişiye ancak vefa eder. Zira evvel kadâh gamr'dır. İkinci ka'b bir kişiye vefa eder. Üçüncü kadâh. Dördüncü uss bir cemaata vefa eder. Ondan büyüğüne refd. Ondan sonra sahn. Ondan tibn. Ahir akdâh ki cümleden büyüktür cenebet derler.” (Ahterî 2009: 454) açıklaması yapılmıştır. Ayrıca kadehin büyüklüğüne göre farklı isimlerle anıldığına dikkat çekilmiştir. Diğer sözlüklerden *Lehçe-i Osmânî*'de: “Arabîde büyük kâse, üskûre. Kulpsuz su bardağı, piyale. Çiçeklerin ke'si ve kadehçe tubçası. Zerrîn-kadeh.” (Ahmet Vefik Paşa 2000: 683); *Steingass*'da “Fincan, kadeh, bardak, kâse; herhangi bir içecek kabı/ aracı (özellikle daha geniş/ daha büyük olanları) iki kişi için yeterli olanı, şu fiillerle anlam verilir: 'aşamiden, peymuden, çeşiden, hurden, zeden, keşiden, nuşiden vs.' kadeh-âşâm (peymay): Bir fincanın süzgeci; kadeh-sâz: Fincan yapan; kadeh-kâr: Fincan taşıyıcısı, kadeh-keş (nuş): Kadehi yudumlayan, içen.” (Steingass 1975: 957) ve *Lexicon*'da “İki kişi için yeterli kâse veya herhangi bir kase; bir şarap kadehi, bardak veya kadeh. Kadeh-kâr: Barmen, likörü, içkiyi servis eden, sunan kişi; ayaklı kadeh: Kadeh; zerrin-kadeh: Fulya, zerrin (Botanik).” (Redhouse 1996: 1438) bilgileri yer almaktadır.

Başka kaynaklarda “kadeh”e verilen karşılıklardan bazıları da şunlardır: “Billurdan, ağaçtan, topraktan yapılmış kâse, kulpsuz su bardağı, içine müskirat konulan küçük bardak.” (Mehmed Salahi 1322: 211); “Bardak, kâse, su ve şarap vesaire içmeye mahsus her nevi kap, cam, piyale; rakı ve konyak gibi müskirat içmeye mahsus billûr vesairenden küçük bardak; çiçeklerin ke’si.” (Şemsettin Sâmî 2010: 650); “Ağaçtan, topraktan, billurdan mamul kâse, bardak; derûnuna müskirât konulan küçük bardak, peymâne.” (Muallim Nâci 2009: 305). Kadehle ilgili ya da kadehle kurulan birleşik yapılar için de “idâre-i akdâh etmek: İşret eylemek.”, “zerrin kadeh: Bir nevi çiçek.”, “kadehçe: Küçük kadeh, küçük peymane.” (Mehmed Salahi 1322: 211; Şemsettin Sâmî 2010: 650); “kadeh-peyma: Şarap içen.”, “kadeh-şiken: Kadeh kıran, bardak kıran, sarhoş.”, “kadeh-i laciverdî: Âsmân, gökyüzü.”, “kadeh-i Meryem: Saksı güzeli denilen bir çiçek.” vb. örnekler vardır (Mehmed Salahi 1322: 211; Devellioğlu 1986: 573-574; Muallim Nâci 2009: 305). “İyi gün dostu” anlamında kullanılan kadeh yoldaşı, kadeh öpmek ve kadeh cerrârı (kadeh dilencisi) tabirleri de kadehle ilgili unsurlardandır (Şenödeyici 2014: 26-27).

Kadehin Latince “sıvı kabı” anlamındaki cadus kelimesinden geldiği görüşü vardır. Ölçek olarak kullanılan cadus farklı değerlere sahiptir. Yunancada kados ve kabos “sıvı kabı” anlamından başka “2 quartlık hacim ölçüsü” anlamını da taşır. Şam Arapçasına da kelime kâdûs biçiminde girmiştir. Ülkemizde tahıl ölçeğini ifade etmekte kullanılan gadik, godik, kadoz, kodik vb. kelimeler de muhtemelen kadehten bozulmuş kelimelerdir. Kadeh, birçok hadiste “cam, ahşap, toprak veya metalden yapılmış bardak, kâse, su ya da sıvı kabı” anlamındadır. Önceleri pişmiş çamurdan sonra ahşap ve bakırdan yapılan ölçek; tahıl, pirinç, un, kepek, şeker gibi kuru gıda maddeleri, özellikle zeytinyağı gibi sıvıların ölçümünde ve eczacılıkta kullanılmıştır. Mısır ölçeği olarak bilinen kadeh Kuzey Afrika, Endülüs ve Yemen’de yaygındır. Bu coğrafyada ölçü birimi olarak hacmi yörelere göre değişen kadehlerden yararlanılmıştır. Kadehin alt ve üst birimleri de bazı yasal düzenleme ve değişikliklerle belirlenerek ölçü birimi olarak farklı yerlerde kullanılmıştır (Kallek 2001: 55-56).

Kadeh “İçki içmek için kullanılan küçük bardak. Kadehte bulunan içki.” manasına da gelir. Kadeh eski edebiyatımızda bâde, câm, piyâle ve sâgar gibi kelimelerle de karşılanmıştır. Divan edebiyatında güzellik meclise, sevgilinin yüzü gülistana benzetildiği zaman sevgilinin dudakları kadeh olur. İlk günlerdeki görünüşü ile ay, özellikle dönmesi sebebiyle (kadeh de bezmde dönmektedir) ve “câm-ı zer-nigâr” oluşu bakımından kadehle ilişkilendirilir (TDEA 1982: 70-71). Şekil olarak en çok gül, gonca, lale ile kadeh arasında benzerlik ilgisi kurulur. Renk söz konusu olduğunda kadeh, içindeki içki ile beraber gül veya lale renkli hayal edilir.

Divan şiirinde kadeh, “şarap içmek için kullanılan çeşitli araçlara verilen isim” olarak tanımlanabilir. Kadeh, kültürle göre farklı şekil ve maddeden yapılır. Divan şiirinde sözü edilen kadehler de bugünkü örneklerden farklıdır. Divan şiirindeki kadeh, bugünün kâsesine daha çok benzer. Kadeh; yayvan 4-5 cm yüksekliğinde toprak, cam, çelik gibi maddelerden mamul kaptır. Eski meclislerde kurulan halkadaki herkes aynı kadehten ve birbirinin içtiği yere dudak değirmeden içerdi. “Rıtl-ı girân” kadehin ortaya çıkma sebebi de muhtemelen budur. Şarabın icadıyla birlikte kadeh de kullanılmaya başlanmıştır. Şarap gibi kadehin mucidinin de Cem olduğuna inanılır. Yaşanılan döneme bağlı olarak kadehin imalinde kullanılan maddeler de değişmiştir. Zamanla kadeh sıradan bir eşya olarak algılanmaktan çıkmış ve Hz. İsa’nın son akşam yemeğinde içtiği kadeh, “gardal” gibi kutsal kabul edilmiştir. Doğu geleneğinde de kadehe bir nevi kutsallık atfedilmiştir. Meclislerde kadehin hiç yere konulmaması, sâkinin kadehi hürmetle sunmasının bu kutsal saymayla ilgili olduğu düşünülebilir (Bahadır 2013: 242-291). Divan şairleri kadeh çeşitleri ve kadehe benzettikleri çeşitli unsurlarla zengin bir benzetme ve hayal dünyası oluşturmuşlardır.

Kadeh yerine en çok Farsça “câm” kelimesi kullanılır. Kelimenin pek çok eş anlamlısı vardır: “âb-gîne, ayak, bat, çanak, peymâne” vb. gibi. Divan şiirinde “câm” genellikle tamlama yapılmış hâliyle yer alır: “câm-ı billûr, câm-ı lebrîz, câm-ı mey, câm-ı şarab” vb. örneklerdeki gibi. Kadehi bulan kişi Cem olduğu için “câm-ı Cem” şeklinde kullanımı da yaygındır. “Câm” sevgilinin dudağı, ağzı gibidir. İçi dolu sırça kadeh, dudak rengindedir. Bûse, şarap gibi sarhoş eder. Âşık böylece derdini unuttur. Sev-

gilinin ağzı şarap gibi acı sözlerle doludur. “Câm” parlaklığı ve renginden dolayı gonca, gül ya da laledir. Şekil ve renk olarak en çok laleye benzer. Bazen pırıltılı ve kızıl renkli olduğu için güneşe benzetilir. Bazen de göz olarak hayal edilir. Âşığın gözü kızıl kan ağlayarak adeta bir kadehe dönüşür. Kadehlerin işlenip süslenmesi gibi âşığın gözü de sevgilinin hayaliyle işlenip süslenmiştir (Pala 1989: 95).

Kadehin eş anlamlılarından biri olarak “câm” da divan şiirinde çeşitli hayaller ve edebî sanatlarla birlikte en çok kullanılan kelimelerdendir. İçki bardağı anlamında kullanılan câm; kadeh, rıtl, peymâne, piyâle, sâgar, sağrak, ayak, dolu kelimeleriyle de aynı anlamdadır. Ürettiği maddeyi ve rengini anlatmak için; “câm-ı zerrîn, câm-ı zernigâr, câm-ı la’lîn, câm-ı yakutî, câm-ı billûr, câm-ı mînâ, câm-ı musaffâ, câm-ı rûşen, câm-ı ateş-reng, câm-ı gül-gûn (gül-fâm, gül-reng)” gibi tamlamalardan yararlanır. Şeklinden dolayı “at kulağı, devetabanı, dostkânî, hilâlî, rıtl-ı girân” vb. adlarla tanınan çeşitleri vardır. Câm divan edebiyatında daha çok içindeki içki ile birlikte söz konusu edilir. Renk ve şekil bakımından ağız, dudak, lale, gül, güneş, hilal ve âşığın gözü ile benzerlik kurularak ele alınır. Ağız ve dudak güzel söz, bûse veya gülüş dolayısıyla âşığa aşk şarabı sunan bir kadeh olarak hayal edilir. Renklerinin kırmızılığı nedeniyle leb (dudak)-câm arasında benzerlik ilgisi kurulmuştur. Güneş ve hilal de renk, şekil ve parlaklık yanında hiç durmadan dönmeleri sebebiyle mecliste elden ele dolaşan kadehe benzetilirler. “Hilâlî” denilen kadeh türüne hilale benzediğinden bu isim verilmiştir. Kanlı gözyaşları şaraba benzetilerek “câm-ı çeşm” tamlamasıyla âşığın gözleri kadeh olarak hayal edilir. Kadehlerin işlenip süslenmesiyle ilgili benzetmelerde de âşığın gözüyle ilgi kurulur. Âşığın gözlerine, kadehin üzerine çizilmiş şekiller gibi sevgilinin sureti ya da hayali düşmüş, işlenmiştir. Ayrıca âşığı mest ve harap ettiği için güzellik de şarap kadehine benzetilir. Ayak çekmek, ayağa düşmek (veya düşürmek), başını ayağa salmak gibi deyimlerde “kadeh” anlamındaki ayak kelimesi tevriyeli kullanılır. Farsçadaki ayağ “büyük ayaklı kadeh”, Türkçe ayak kelimesinden Farsçaya geçmiştir. “Ayak seyri” tabiri de hem gezintiyi hem de içki içmeyi ifade eder (Kurnaz 1993: 41). Tevriyeli kullanımlarda ayak ile baş arasında tezat ve îhâm-ı tezat sanatı da yapılır.

Eski şiirde câma bağlı olarak sık kullanılan unsurlardan biri de “câm-ı Cem”dir. Cem’in sihirli kadehinin dünyada olup biteni yansıtmaya ve göstermesi nedeniyle câm, “câm-ı cihân-nümâ”, “câm-ı cihân-bîn”, “câm-ı gitî-nümâ”, “câm-ı âlem-nümâ” gibi tamlamalarda “ayna” anlamında kullanılmıştır (Kurnaz 1993: 42).

“Câm, sâgar, piyâle, kabak, kedû, zevrak, keştî, ritl, sıfâl, kâse, peymâne, tas” vb. mürâdifleri (eş anlamlıları) de kullanılan kadeh; bardak, içki bardağı anlamındadır. Genellikle sırça ya da ahşaptan yapılan kadehler; sunuldukları meclisin özelliğine göre altın, gümüş veya diğer değerli madenlerden üretilip kıymetli taşlarla da süslenebilir. Çeşitli boyutlarda üretilen kadehlerin üzerine manzum yazılar yazılır. Divan şiirinin en önemli benzetme malzemelerinden biri olan kadeh; şekli, rengi, etkisi ile çeşitli çağrışımlara zemin hazırlamıştır. Rengi, sarhoş etmesi ve içindeki şarabın tadı nedeniyle sevgilinin dudağına; şekli ve rengi yönünden gül, gonca ve laleye; pırıltılı hâli, yakıcılığı, mecliste elden ele dönmesiyle de güneşe ve aya benzetilir (Ceylan 2004: 5-6). Şarabın mucidi olduğuna inanılan Cem’in kadehi “câm-ı cem” olağanüstü özellikleri ve tüm ayrıntılarıyla şiirlerde işlenmiştir.

Tasavvufta kadeh içindeki şaraba istinaden manevi hâl, ruhi haz, şevk, cezbe ve vecd anlamlarını karşılar (Uludağ 1996: 291; Ceylan 2004: 5-6). Tasavvufi anlamda kadehe konulan şarap ilahî aşkı, kadeh de âşığın gönlünü ya da müşid-i kâmilin talibe telkin ettiği “ismullah”ı ifade eder (Kurnaz 1993: 42).

Divan şiirinde kadehin yanı sıra kadehle bağlantılı bazı başka unsurlardan da yararlanılmıştır. Bunlar arasında kadeh duası önemli bir yer tutar. Kadeh duası, halk arasında “Kenzü’l-Arş” duası ile karıştırılan muteber dua mecmualarında bulunmamakla birlikte, Hz. Peygamber’e Miraç’ta gökyüzünde yeşil bir kadeh görmesi üzerine öğretildiğine inanılan duadır (Ceylan 2004: 6). Kadeh duası ve etrafında oluşturulan inanışlar divan şairlerinin ilgisini çekmiş, kadeh duası zengin çağrışımlarla divan şiirinde farklı hayal ve benzetmelere konu olmuştur.

Müellifi, müstensihî ve istinsah tarihi belli olmayan bir mecmuada Kadeh Duası şerhine rastlanmıştır. Şerhte, duaya adını veren kadehi Hz. Peygamber’in Miraç’ta gökyüzünde görüp oradan döndükten sonra duaya ulaştığına ve duaya dair bazı bilgiler verilmiştir (Ceylan 1997: 8-

10). Ayrıca bu konuyla ilgili olarak bir makalede de “Şerh-i Du‘â-yı Kadeh” başlıklı çeşitli nüshaları bulunan yazmadan ve divan şairlerinin kadeh duası mazmununu kullandığı örneklerden söz edilmiştir (Donuk 2012: 1599-1629).

Kadeh duası konusunda Onay, “En‘am kitaplarında, dua mecmualarında kadeh duası vardır. Eskiden tas ve çanak içine dua yazarak bununla hastaya su içirilip tedavi etme yöntemi de uygulanır. Şiirlerde geçen kadeh duası tabirinin tam olarak ne olduğu kesin aydınlatılamamıştır. Örnek metinlerden yola çıkılarak; Müskirât, boğazı dar şişeden, sürahiden kadehe boşaltılırken çıkan kulkul sesini ayyaşlar duaya benzetmişlerdir. Dolayısıyla harabat âlemlerinde kadehler doldurulurken rintlerin aldığı keyif, sanki dua dinlemek ya da duaya katılmak gibi algılanmıştır.” demektedir (Onay 1992: 228-229).

Aşağıdaki beyitlerde kadeh duasından söz edilmiştir.

*Tîğ-ı gamzen du‘â-yı seyf okuya
Cem lebinden okur du‘â-yı kadeh (Cem Sultan D, G XXIX/ 5-59)*

“Yan bakışının kılıcı, kılıç duası okuyunca; Cem dudağından kadeh duası okur.” beytinde sevgilinin yan bakışı kılıç duası okurken bir yandan da dudağından kadeh duası okunduğu söylenip iki dua arasında ilgi kurularak hem kılıç hem de kadeh duasına telmih yapılmıştır.

*Câm-ı mey böyle şikest olacağı belli idi
Halk çoktan okumuşlardı du‘âsın kadehüñ (Bâkî D, G 270/ 3-266)*

“İçki kadehinin böyle kırılacağı belliydi. Halk çoktan kadehin duasını okumuştur.” beytinde Bâkî, içki kadehinin kırılmasını halkın kadeh duası okumasına bağlar. Kadeh duası okumak beyitte kadehin ortadan kalkmasının işareti, içki-eğlence meclisinin sonu olarak kabul edilmiştir.

*Hemîşe zikrüm olupdur benim şarâb-ı zâhid
‘Aceb mi virdün olursa senün du‘â-yı kadeh (Karamanlı Aynî D, G 98/ 2-*

374)

“Daima zahidin şarabı benim zikrim olmuştur. Senin zikrin kadeh duası olursa bu tuhaf mı?” beytinde kadeh duasının zikre dönüştürülmesinden, sık sık anılmasından söz edilmiştir.

Tolar ehl-i bezmüñ sadâstıyla dehr
Okırlar meger kim du'â-yı kadeh (Hasan Ziyâî D, G 48/ 2-146)

“Dünya içki, eğlence meclisinde bulunanların sesleriyle dolar; meğerki kadeh duası okurlar.” beytinde de içki, eğlence meclisindekilerin coşkuyla kadeh duası okudukları anlatılır.

Kadeh du'âsını gör de mukayyed olma Nedîm
Hikâyet-i Key ü Cemşîde Cem fesânesine (Nedim D, G 123/ 7-337)

“Nedim kadeh duasını gör de Acem padişahlarının hikâyesine, Cem ve Cemşîd efsanesine (inanıp) bağlanma.” beytinde şair, kadeh duasını görünce İran kahramanlarını ve onlarla ilgili anlatılanları çok ciddiye almadığını, inandırıcı bulmadığını hissettirir.

Anlamak ister isen ke's-i dehânın sırrın
Bezme gel eyle du'â-yı kadehi istinsâh (Osman Nevres D, G 30/ 2-359)

“Ağız kadehinin sırrını anlamak istersen, içki-eğlence meclisine gel kadeh duasını kopya et.” beytinde kadeh duasının sırları anlamanın yollarından biri gibi görülmesi gerektiğine işaret vardır.

Öpdü piyâle destini şeyh-i zemîn sanıp
İzzet kadeh du'âsın edince beyân sebû (Keçecizâde İzzet Molla D, G 437/ 9-589)

“İzzet, testi kadeh duasını söyleyince kadeh onu yeryüzünün şeyhi sanıp elini öptü.” beytinde de testinin kadeh duası okumasını fark eden kadehin onu şeyh sanarak elini öpmesi anlatılmıştır.

Kadehle bağlantılı unsurlardan biri de “kadeh öpmek” tabiridir. Kaynaklarda eskiden -halktan ziyade- dervişler arasında külah, tespih gibi tarikat ehline ait eşyalar alınıp verilirken öpme âdetinin yaygın olduğundan söz edilir. Ayrıca tarikat sâliklerinin mürşitlerinin avucunu öptükleri, harabât âlemlerinde de sâkînin avucunun öpüldüğü anlatılır.

Divan şiirinde de bu uygulamaları hatırlatmak üzere kadeh öpmek mazmunundan yararlanılmıştır (Onay 1992: 229-230).

Ter-dâmen olanlar bizi âlûde sanırlar lîk

Biz mâil-i bûs-ı leb-i câm u kef-i destiz (Bağdatlı Rûhî D, Terkîb-i bend I/ 2-187)

“Namussuz olanlar bizi (kötülüğe) bulaşmış sanırlar; lakin biz kadehin dudağını (kenarını) ve elinin içini (avucunu) öpmeye meyilliyiz (istekliyiz).” beytinde şair, kötülerin kendilerini de kötülüğe bulaşmış sandıklarını; ancak kendilerinin sadece kadehe, içki içmeye talip olduklarını ifade eder. Başka kötü bir şeye meyilleri bulunmadığını söyler.

Eski hükümdarlardan bazılarının savaşlarda esir ettikleri düşman hükümdarlarını öldürerek kafatasını kadeh olarak kullandıklarına dair rivayetleri de bazı kaynaklar bildirir (Onay 1992: 231).

Kadeh Redifli Gazeller

Araştırmamızda tespit ettiğimiz kadeh redifli gazellerle ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir:

Ahmet Paşa (Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün; dokuz beyit, bir gazel, s. 131)

Bâkî (Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün; toplam iki gazel, beş beyitli, vezin ve beyit sayısı aynı, biri kadehün redifli, s. 120, 266)

Bosnalı Âsım (Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün (iki gazel); Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün; (bir gazel), toplam üç gazel, beş beyitli, s. 251-253)

Bosnalı Sâbit (Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün (bir gazel), Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün (bir gazel), Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün (iki gazel); üçü beş beyitli, biri yedi beyitli, toplam dört gazel, s. 375-376)

Cem Sultan (Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün (bir gazel), Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün (bir gazel); biri beş beyitli, biri altı beyitli, toplam iki gazel, s. 59-60)

Cevrî (Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün; bir gazel, beş beyit, s. 189)

Enverî (Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün; biri dokuz beyitli, diğeri sekiz beyitli toplam iki gazel, s. 59-60)

Fehîm-i Kâdîm (Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün; bir gazel, beş beyit, s. 346-349)

Hasan Ziyâ'î (Fe'ûlün/ Fe'ûlün/ Fe'ûlün/ Fe'ûl; bir gazel, beş beyit, s. 146-147)

Karamanlı Aynî (Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün, (bir gazel), Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün, (bir gazel); toplam yedi beyitli iki gazel, s. 373-374)

Nef'î (Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün; bir gazel, beş beyit, s. 293-294)

Sehî (Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün; bir gazel, sekiz beyit, s. 198)

Sünbülzâde Vehbî (Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün; bir gazel, beş beyit, s. 371)

Şeyhülislâm Es'ad (Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün; bir gazel, beş beyit, s. 179-180)

Şeyhülislâm Yahya (Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün; bir gazel, beş beyit, s. 61)

Değişik yüzyıllardan farklı şairlere ait yirmi üç kadeh redifli gazelin, sekizi hariç geriye kalan on beş gazel beş beyitlidir. Sekiz gazelin üçü yedi beyitli; beş gazelin ikisi dokuz, ikisi sekiz, biri altı beyittir. Kadeh redifli gazelerde en çok tercih edilen beyit sayısı beştir. En çok kullanılan aruz kalıpları; Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün (on gazel), Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün (dokuz gazel) kalıplarıdır. Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün (iki gazel) kalıbından başka ayrıca birer kez kullanılan iki kalıp vardır.

Kadeh Gazellerinde Sık Kullanılan Telmih Unsurları ve Benzetmeler

İncelenen kadeh gazellerinde sık rastlanan telmih unsurları arasında “La’l-i Bedahşan, Hızır, çeşme-i hayvan, Nûh, tufan, şem’ ü pervâne, Yûsuf-ı Ken’an, kuyu, du’â-yı kadeh, du’â-yı seyf, kevser, behişt-i câvidân, hâtem-i Cem, Hüsrev ü Cemşid, tâc-ı Edhem, meclis-i Cem, Cem, mühr-i Süleymân, İskender, Nûşirevân, câm-ı Cem ve gül-bülbül” sayılabilir.

Kadehle ilgili benzetmelerde kadehin sevgilinin dudağına olan yakınlığı, sık sık onu öpmesi; şekli, rengi ve içinde bulunan içkinin insan üzerindeki etkileri en çok söz konusu edilen özelliklerdir diyebiliriz. Bu özelliklerden yola çıkılarak yapılan benzetmelerin nasıl kullanıldığını kadeh gazellerinden seçilmiş örnek beyitlerle aşağıda veriyoruz:

Umar ki bûseler ala şeker dudagından

Ne kanına susamıştır gör ey niğâr kadeh (Ahmet Paşa D, G 26/ 8-131)

“Ey resim gibi güzel sevgili şeker dudagından öpücükler almayı uman kadeh ne kanına susamıştır gör.” beytinde, kadeh sevgilinin şeker dudağını öpme umudundadır. Âşık onun bu umuduyla kanına susadığını söylerken kan aracılığıyla dudağın rengine, kadehin içindeki içkiye de göndermede bulunur. Ayrıca “bela aramak” anlamındaki “kanına susamak” deyiminden yararlanır.

Çâre yok irmege iy Cem deheni câmına hiç

Kan yutup derd-ile nâ-çâr içeliüm bâr-ı kadeh (Cem Sultan D, G XXX/ 5-60)

“Ey Cem (sevgilinin) ağzının kadehine ermeye (ulaşmaya) hiç çare yok. Çaresiz dertle kan yutup kadeh yükünü (içkiyi) içelim.” beytinde sevgilinin kadehe benzeyen ağzına, dudağına ulaşma umudu olmayan çaresiz âşığın dertle, sıkıntıyla kadehte yani içki içmekte teselli araması dile getirilmiş; içki içmek de “kan yutmak” deyimiyile ifade edilmiştir.

Kayurma sâki demidür kadeh kanın dökeliüm

Virür sürâhi zamîn oldı kan behâ-yı kadeh (Karamanlı Aynî D, G 98/ 5-374)

“Ey sâkî (içki sunan) zamanıdır, kayırma kadehin kanını dökelim. (Diğer bir anlam: Ey sâkî, (kadehi) koruma, gözetme! Kadeh kanı dökme zamanıdır (öyleyse) dökelim). Sürahi kadehin kan pahasına kefil oldu, kan pahasını verir.” beytinde “kadehin kanını dökmek” kadehe kan renkli kırmızı şarap doldurmak anlamındadır. Kadehin kan pahasını da sürahi ödemeye kefilidir, razıdır. Çünkü kanı dökülen kadehe, sürahi yenden kan verecektir. Beyitte “kan dökmek” ve “kan pahası” deyimlerinden yararlanılmış ve kadehte bulunan kırmızı renkli şarap nedeniyle kadehle “kan” arasında benzerlik ilgisi kurulmuştur. Sürahi, sâkî ve kadeh arasında da tenasüp vardır.

Lebin lebine erişmege çâre yok Ahmed

Meger ki toprağını kıla rûzigâr kadeh (Ahmet Paşa D, G 26/9-131)

“Ahmet zaman, devir, toprağını kadeh kılmadığı (ölmediğin) sürece dudağının dudağına erişmesine çare yok.” beytinde de âşık, toprağından kadeh yapılmadığı sürece dudağının sevgilinin dudağına ulaşma ihtimali olmadığını düşünür. Yani şair, sevgiliye ancak öldükten sonra toprağından yapılacak kadehle ulaşabileceğini düşünecek kadar kavuşma konusunda umutsuzdur.

Çün öper her nefes ol la’l-i şeker-bârı kadeh

Rûzgâr eylese toprağımızı bâri kadeh (Cem Sultan D, G XXX/1-59)

“Her nefeste kadeh sevgilinin şeker saçan lal dudağını öper. Bari zaman toprağımızı kadeh yapsa.” beytinde de bir önceki beyitte olduğu gibi âşık, sevgilinin dudağını öpen kadehin yerinde olmak ister. Bunun ancak toprağından kadeh yapıldığı zaman mümkün olabileceğini düşünür.

Lutf idüp virmeñüz ol gamze-i gammâza kadeh

Belki vâkıf ola la’linde olan râza kadeh (Fehîm-i Kadîm D, G XXXIII/1-346)

“İyilik yapıp o fitne çıkarıcı yan bakışa kadeh vermeyin. Belki kadeh lal renkli dudağında olan sırları öğrenir.” beytinde sevgilinin fitne çıkarıcı yan bakışının kadehten uzak tutulması istenirken kadehin dudakta olan sırları öğrenme ihtimaline dikkat çekilir.

Bezmüñ nedür melâheti dadı tuzu kadeh

Mey destisi tutar eli görür gözi kadeh (Bosnalı Sâbit D, G 51/ 1-375)

“Meclisin güzelliği, tadı tuzu kadeh (değil de) nedir? Şarap testisi tutar eli, kadeh gören gözü (değil midir?)” beytinde, kadeh meclisin tadı tuzu ve gören gözü olarak nitelendirilmiştir.

Sohbetün görür gözi pîr-i mugânun gözlüğü

Eli ayağı durur sâkînün iy dil-ber kadeh (Enverî D, G 29/ 2-60)

“Ey dilber (sevgili), kadeh sohbetin görür gözü, meyhanecinin gözlüğü, içki sunanın da eli ayağıdır.” beytinde, kadeh sohbetin görür gözü, meyhanecinin gözlüğü ve içki sunanın da adeta eli ayağı olarak kabul edilmiştir. Beyitte gözlük kelimesinin kullanımı dikkati çekmektedir.

Lezzet-i cândur ibtidâ-yı kadeh

Râhat-ı dildür intihâ-yı kadeh (Cem Sultan D, G XXIX/ 1-59)

“Kadehin başlangıcı canın lezzetidir. Kadehin sonu gönlün rahatıdır.” beytinde kadehin yani içindeki içkinin başlangıçta canın lezzeti, sonuçta da gönlün rahatı olacağı anlatılmış; kadehten ziyade kadehin içindeki içkinin etkisi üzerinde durulmuştur.

Çok degüldür ehl-i gam tutsa el üzre anı hep

Gill u gışdan yok eser bir sâf-tînetdür kadeh (Bosnalı Âsım D, G 34/ 2-251)

“Gam ehli onu hep el üstünde tutsa çok değildir. Kadeh kinden, hileden eser olmayan bir saf yaratılışlıdır.” beytinde, gamlı insanların kadehi el üstünde tutmaları onun saf ve hileden uzak olması nedenine bağlanmıştır. Bir bakıma kadehin insanın en gerçek ve saf hâlinin ortaya çıkmasını sağlama özelliğine dikkat çekilmiş ve “el üstünde tutmak” deyiminden de kinaye yoluyla yararlanılarak bu özelliğin kadehin değerini arttırdığı vurgulanmıştır.

Tabîb itme gerekmez ilâc ‘illetüme

Benüm bu derdüme çünki yiter devâ-yı kadeh (Karamanlı Aynî D, G 98/ 4-374)

“Tabip benim hastalığıma ilaç yapma, gerekmez. Çünkü benim bu derdime kadeh devası yeter.” beytinde aşk hastası âşık; hekimden kendisi için ilaç istemez, beklemez. Derdinin çaresinin kadeh yani içki olduğunu söyler.

*Kevsere minnet çeker mi elde câm-ı mey tutan
Kim o lutfı âdeme bî-ımtinân eyler kadeh (Cevrî D, G 20/ 3-189)*

“Şarap kadehini elinde tutan, Kevser’e minnet eder mi ki? İnsana kadeh o lütfu minnetsiz verir.” beytinde, içki kadehinin minnet edilmeden Kevser etkisi yapacağı anlatılır. Kadehin gücü ve etkisi mübalağa edilir.

*Pür iken bâde ile benzer idi ‘ârızma
Ser-nigûn eylediler döndü zenehdâne kadeh (Şeyhülislâm Yahya D, G 37/ 3-61)*

“Kadeh içkiyle doluyken yanağına benzerdi. Baş aşağı ettiler, çene çukuruna döndü.” beytinde, kadehle ilgili ilginç bir benzetmeye yer verilmiştir. Kadehin içkiyle dolu hâli sevgilinin yanağına, baş aşağı çevrilmiş şekli de sevgilinin çene çukuruna benzetilmiştir.

*Sâbitâ bezm-i syafâda nice teşbîh olunur
Leb-i pâkîze-i dildâra o murdâr kadeh (Bosnalı Sâbit D, G 52/ 5-376)*

“Ey Sâbit! Mutluluk meclisinde o pis kadeh, sevgilinin temiz dudağına nasıl benzetilir?” beytinde, diğer örneklerde çok rastlanmayan bir şekilde kadeh pis kabul edilmiş ve sevgilinin dudağına benzetilmesi de hoş karşılanmamıştır. Sâbit’in gazelleri dışında kadehe pek fazla olumsuz yaklaşım yoktur.

*Lâle-veş bâg-ı safâda inen açıldığı yok
Haylî demdür göremez kimse karasın kadehiûñ (Bâkî D, G 270/ 2-266)*

“Lale gibi mutluluk bağında çok açıldığı yok; hayli zamandır kimse kadehin karasını göremez.” beytinde de lale ile kadeh arasındaki benzerliğe dikkat çekilmiştir. Kadehin lale gibi mutluluk bağında açılmadığı için karasının görünmediği söylenir. Lalenin ortasındaki kara benek (dâğ-ı lale) açıldığı zaman görünür. Açılması aynı zamanda lalenin mutlu olduğunun işaretidir. Kadehin karası da muhtemelen dibindeki tortudur.

Lalenin ortasındaki karalık gibi o da insanlar mutlulukla içip kadehin dibini bulduklarında ortaya çıkacaktır.

Rûz-ı 'ayş için felekde mîhr-i rahşândır kadeh

Bezm-i şebde devr-i dâ'im mâh-ı tâbândır kadeh (Sünbülzâde Vehbî D, G 37/1-371)

“Yeme, içme günü için kadeh gökyüzünde parlayan güneştir. Kadeh, gece eğlence meclisinde daima dönen parlak aydır.” beytinde de kadehle güneş ve ay arasında benzerlik ilgisi kurulmuştur. Kadeh; gündüz eğlencelerinde parlayan güneş, gece meclislerinde ise ışık saçan aya benzetilmiştir.

Pür-mey-i gül-gûn görüp sandım dehân-ı yârda

Hokka-i yâkûtda la'l-i Bedahşân'dır kadeh (Sünbülzâde Vehbî D, G 37/4-371)

“Sevgilinin ağzında kadehi gül renkli şarapla dolu görüp yakut hokkada Bedahşan la'li sandım.” beytinde de gül renkli şarapla dolu kadeh, Bedahşan'da çıkarılan lal taşına benzetilirken sevgilinin dudagında olması nedeniyle dudak da yakut hokka olarak hayal edilmiştir.

Tavkdur aks-i meh-i nev al tûtûdür şarâb

Ana bir rengîn kafesdür iy lebi şeker kadeh (Enverî D, G 29/7-60)

“Ey dudağı şeker (gibi tatlı) sevgili, şarap yeni ay aksetmiş gerdanlıktır, al bir papağandır; kadeh de ona renkli bir kafestir.” beytinde şarap ve kadehle ilgili farklı bir benzetme yapılmıştır. Şarap üzerine yeni ayın aksettiği gerdanlığı olan al bir papağana kadeh de papağanın içinde bulunduğu renkli kafese benzetilmiştir. Ayrıca sevgili şeker dudaklı olduğu için papağanla şeker arasındaki ilgi de hatırlatılmıştır.

Pür-safâ dâ'im dili bir şûh hemdemdir kadeh

Tâ ezelden meclis-i rindâna mahremdir kadeh (Nefî D, G 27/1-293)

“Kadeh daima gönlü mutluluk dolu şuh bir sohbet arkadaşıdır. Kadeh ta ezelden rintlerin meclisinde sırdaştır.” beytinde kadeh içi mutluluk dolu, şuh bir sohbet arkadaşı ve rintler meclisinin sırdaşı olarak nitelendirilmiştir.

Ferâmûş olunmaz safâ-yı kadeh

Hebâ ola mı hîc bahâ-yı kadeh (Hasan Ziyâ'î D, G 48/ 1-146)

“Kadehin verdiği mutluluk unutulmaz. Kadehin pahası, kadehe verilen para hiç heba olur mu?” beytinde de kadehin vereceği mutluluğun unutulmayacağı ve kadehe harcanan paranın boşa gitmeyeceği anlatılmıştır.

Câm-ı la'lîn al ele sen dahi sâkî bâğa gel

Nergis-i zerrin-kadeh almışken ele zer-kadeh (Sehî D, G 30/ 8-198)

“Sâkî (içki sunan) altın kadehli nergis, eline altın kadeh almışken sen de lal renkli kadehi eline alıp bağa gel.” beytinde sarı renkli nergisin açmış hâli eline altın kadeh almak olarak düşünülüp sâkî ya da sevgilinin de eline lal (kırmızı renkli) kadehi alıp bağda bulunması isteniyor. Böylece sarı ve kırmızı renkli iki farklı özellikteki kadeh arasında bir nispet yapma durumu ortaya çıkmış görünmektedir.

Meclis-i ahhâba boş varmak degüldür meşrebi

Câm-ı Cem'den görmedi âyîn ü erkânı kadeh (Bosnalı Sâbit D, G 53/ 4-376)

“Dostlar meclisine boş gitmek huyu değildir. Kadeh Cem'in kadehinden usul, esas görmedi.” beytinde boş dolaşmanın kadehin huyu olmadığı, ancak Cem'in kadehinden usul görmediği söylenmiştir. Kadeh ile Farsça karşılığı câm birlikte kullanılmış, Cem'in kadehine telmih yapılmıştır.

Örneklerden anlaşılacağı gibi kadeh, sevgiliye ulaşmak bakımından âşıktan daha şanslıdır. Dolayısıyla bir türlü sevgiliye ulaşamayan âşık için en önemli kıskançlık sebeplerinden biri, kadehin sürekli sevgiliye yakın olması ve onun dudağını öpmesidir. Sevgilinin dudağıyla kadeh arasındaki yakınlıktan rahatsız olan âşık, en azından ölümünden sonra kendi toprağından yapılacak kadehle sevgilinin dudağına ulaşmayı hayal eder.

Kadehin benzetme unsuru olarak yer aldığı beyitlerin çoğunda şekil bakımından “kadeh-lale” ilgisi üzerinde durulur. Aynı zamanda nergis, elinde “zerrin-kadeh” ya da “zer-kadeh” tutmuş kabul edilir. Böylece kadehin yapıldığı malzemenin niteliğine dikkat çekilmiş olur.

Sevgilinin güzellik unsurları söz konusu olduğunda kadeh genellikle renk ve şekil bakımından yanakla ilişkilendirilir. Örneklerde karşılaşılan ters çevrilmiş kadehin çene çukuruna benzetilmesi çok yaygın bir benzetme değildir.

Kadehle ay ve güneş arasında da bazı benzerlikler bulunmuştur. Bu benzerliklerin temelinde biçim, renk ve hareket etmeyle ilgili özellikler olduğunu söyleyebiliriz.

SONUÇ

Eş anlamlıları arasında en sık kullanılanı Farsça “câm”ın da bulunduğu Arapça isim olan kadeh daha çok “bardak, içki bardağı” anlamıyla edebî metinlerde yer almıştır. Kadeh aynı zamanda eski kaynaklarda bir hacim ölçüsü birimi olarak da söz konusu edilmiştir. Divan şiirinde kelimenin Farsçası “câm”ın kullanımı daha yaygındır. Divan şairlerinin şiirlerinde benzetme ve hayal unsuru olarak “kadeh” ve “câm” önemli bir yere sahiptir. Özellikle redifte “kadeh” ya da “câm”ın tercih edildiği gazeller bu iki unsurun divan şiirindeki kullanım özelliklerini belirleyebilmek bakımından dikkate alınması gereken örneklerdir.

Kadeh gazellerinde kadehle ilgili sık kullanılan benzetmeler arasında çeşitli unsurlar vardır. Bunlar arasında kadehin daha doğrusu içindeki içkinin rengiyle kan arasındaki benzerlik ve “kan yutmak, kanına susamak, kan dökmek, kan pahası” vb. kanla bağlantılı deyimler sayılabilir. Benzetmelerde genellikle dolaylı olarak içki ve içkinin insan üzerindeki etkileri de söz konusu edilmiştir. Kadehin cana lezzet, gönle ferahlık vermesi; deva, şifa ve neşe kaynağı olarak görülmesi; sırdaş ve arkadaş olarak kabul edilmesi bu tür örneklerdendir. Ayrıca kadeh, eğlence meclisinin tadı tuzu, görür gözü olarak nitelendirilmiştir.

Kadehle ilgili benzetmelerde dikkati çeken önemli noktalardan biri şairlerin kadehe ve içindekine genellikle olumlu bakmalarıdır. Ancak birden çok kadeh gazeli yazan Bosnalı Sâbit’in kadeh gazelleri için aynı şeyi söylemek zordur. Sâbit, dört gazelinin üçünde kadehle ilgili çok olumlu izlenimler aktarmamıştır. Örneklerin çoğunda olumlu bakış hâkim olsa da yer yer başka şairlerde de farklı bakış açıları ve değerlendirmelere rastlanmaktadır.

Kısaca söylemek gerekirse, örneklerden de anlaşılacağı gibi, kadeh redifli gazelerde yer verilen kadehle ilgili benzetmeler büyük ölçüde geleneksel örneklerle benzerdir. Şairler kadehle ilgili geleneksel ya da yaygın denilebilecek benzetmelerin yanı sıra kimi zaman özgün hayal ve benzetmelerden de yararlanmışlardır. Kadehin konu olduğu bu farklı benzetmelerde sadece kadehin kendisi ve kendisiyle ilgili özellikleri değil aynı zamanda içinde bulunan maddenin özellikleri de etkili olmuştur. Kadeh redifli gazeller kadehe yönelik benzetmelerin geleneksel olanlarıyla farklı olanlarını görmek ve özgün benzetmeleri tespit etmek açısından dikkate değerdir diyebiliriz.

KADEH GAZELLERİNDEN ÖRNEKLER

1- (Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün)

Safâ-yi 'aks-i lebin m'aldı ey Nigâr kadeh
Ki bezme cür'a deyu cân eder nisâr kadeh

Meger ki sâye salar câma zülfü sâkînin
Ki cân dimâgın eder böyle müşg-bâr kadeh

Tefâhur eylese düşnâm-ı telh ile dehenin
'Aceb degil ki ede meyden iftihâr kadeh

Lebi şehidinin üstünde ol sehî-kâmet
Dikerse gül budagın vere berg ü bâr kadeh

Getir getir beri sâki ki lâ'l-i nâbından
Meyin yüzü kızarıp oldu şerm-sâr kadeh

Piyâle gûşesin aldı dehânı halkasına
San etti lâ'l-i Bedehşânı gûş-vâr kadeh

Sun âfitâb-ı sabûhı ki mâh-ı rûze geçip
Hilâl-i 'ıyd eline aldı zer-nigâr kadeh

Umar ki bûseler ala şeker dudagından
Ne kanına susamıştır gör ey Nigâr kadeh

Lebin lebine erişmege çâre yok Ahmed
Meger ki topragını kıla rûzigâr kadeh (Ahmet Paşa D, s. 131)

2- (Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'ilün)

Pür olup devr idicek meclis-i mestânı kadeh
Çarh olur halka-i rindân meh-i tâbânı kadeh

Felek-i 'işrete bir ahter-i ferhunde iken yine
Mirrîh-sıfat turma döker kanı kadeh

Meclis-i mey ki bedenlerle hisâr olmuşdur
Şehr-i 'işretdür anuñ âfet-i devrânı kadeh

Devr-i meclis ki safâ câmî'inuñ çenberidür
Âb-ı rengîn ile kandîl-i fûrûzânı kadeh

Yaraşur halka-i rindâna disem ey Bâkî
Hâtem-i Cemdür anuñ la'l-i Bedahşânı kadeh (Bâkî D, s. 120)

3- (Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'ilün)

Âdemün 'aklın alur bir tuhfe âfetdür kadeh
Bezm-i gamda görmege muhtâc-ı 'ibretdür kadeh

Çok degüldür ehl-i gam tutsa el üzre anı hep
Gill u gışdan yok eser bir sâf-tînetdür kadeh

Anda biñ derdüñ devâsın bulmuş ey dil ehl-i derd
Hâsılı bir nüsha-i kübrâ-yı hikmetdür kadeh

Her ne denlü gamla mebhût olsa bir demle hemân
Bülbül eyler rindi verd-i bâg-ı 'işretdür kadeh

Çok degüldür la'l ile yâkûta gark olsa eger
Niçe Cem'den kalmadı 'Âsım tâc u devletdür kadeh (Bosnalı Âsım
D, s. 251)

4- (Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün)

Bezmüñ nedür melâheti dadı tuzı kadeh
Mey destisi tutar eli görür gözi kadeh

Bûstân-ı şevkden getirüp sundı destüme
Bir nîme âb-dârca kan karpuzı kadeh

Ser-mestî muhabbet ile çeşm-i bülbüle
Gülşende her gülüñ görünür bir yüzi kadeh

Vardı bir at kulağı diyüp rahş-ı nâzını
Sâkî sürerse üstine görsün tozu kadeh

Pîr-i mugân ocağı harâb oldı Sâbitâ
Hâkister üzre kaldı o kül öksüzi kadeh (Bosnalı Sâbit D, s. 375)

5- (Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlün)

Çün öper her nefes ol la'l-i şeker-bârı kadeh
Rüzgâr eylese topragumuzu bâri kadeh

Lebüñ añdukça n'ola sırrını fâşitse gönül
Lâzımıdur ki 'ayân eyleye esrârı kadeh

Bâg-ı hüsnünde letâfet güli açılsa n'ola
Âşikâr itdi ruhun lutfını âsâr-ı kadeh

Âteşîn mey dehenüñ âbına teşbîh olalı
Hâk anuñ başına k'olmaya hevâ-dar-ı kadeh

Çâre yok irmege iy Cem deheni câmına hiç
Kan yudup derd-ile nâ-çâr içelüm bâr-ı kadeh (Cem Sultan D, s. 59)

6- (Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlün)

Meclis-i rindânı gâhî gül-sitân eyler kadeh
Geh gülistânı behişt-i câvidân eyler kadeh

Rind-i mey-hâne behişt-i câvidânı n'eyesün
Bunda her bir kûşeden kevser revân eyler kadeh

Kevsere minnet çeker mi elde câm-ı mey tutan
Kim o lutfı âdeme bî-îmtinân eyler kadeh

Kâlib-i bî-rûhdur ammâ ki feyz-ı bâdeden
Cismini hem pür-safâ hem mahz-ı cân eyler kadeh

İktisâb-ı feyz iderse tâb'-ı Cevrîden eger
Hâsıl-ı ser-mâye-i deryâ dükân eyler kadeh (Cevrî D, s. 189)

7- (Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlün)

Lutf idüp virmeñüz ol gamze-i gammâza kadeh
Belki vâkıf ola la'inde olan râza kadeh

Eser-i neşve-i güftâr-ı lebinden sâkî
Sunamaz mest olup ol dilber-i mümtâza kadeh

Nice bir hasret-i la'iyile misâl-i mahmûr
Ola leb-rîz-i şarâb u çeke hamyâze kadeh

Demidür bûse-i câm-ı leb-i mey-gûnu ile
Eyleye neşve-i zevk-ı dilini tâze kadeh

Meclis-i 'işveyi kursa nigeç-i çeşmi Fehîm
Dil-i şühüm sunar ol mest-i mey-i nâza kadeh (Fehîm-i Kadîm D, s.

346)

8- (Fa'ûlün/ Fa'ûlün/ Fa'ûlün/ Fa'ûl)

Ferâmûş olunmaz safâ-yı kadeh
Hebâ ola mı hiç bahâ-yı kadeh

Tolar ehl-i bezmüñ sadâsıyla dehr
Okırlar meger kim du'â-yı kadeh

Niçün imtizâc idemez sâfîler
İñen hoşdur âb u hevâ-yı kadeh

Bu devr içre sâkî bizi yâd itdüñ
Varup olalum âşînâ-yı kadeh

Çü şevke gelür içecek sâkiyâ
Ziyâ'îye lâzım ziyâ-yı kadeh (Hasan Ziyâ'î D, s. 146)

9- (Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün)

'Aceb mi olsa başumda benüm hevâ-yı kadeh
Murâdum ol ki dimâğum bula safâ-yı kadeh

Hemîşe zikrüm olupdur benüm şarâb-ı zâhid
'Aceb mi virdün olursa senün du'â-yı kadeh

Zamânınun gamı jengi mükedder eylemese
Kimün ki âyinesine ire cilâ-yı kadeh

Tabîb itme gerekmez ilâc 'illetüme
Benüm bu derdüme çünki yiter devâ-yı kadeh

Kayurma sâki demidür kadeh kanın dökөлüm
Virür sürâhi zamîn oldu kan behâ-yı kadeh

Hakîm-i hâzık ayıtdı ki 'ârifâ ol kadd
Hayât-ı sâni virürdi ölüye hây-ı kadeh

'Aceb mi bî-ser ü pâ olur isen iy 'Aynî
Başunda 'ışk-ı nigârın elünde pâ-yı kadeh (Karamanlı Aynî D, s.

10- (Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün)

Pür-safâ dâ'im dili bir şûh hemdemdir kadeh
Tâ ezelden meclis-i rindâna mahremdir kadeh

Bezm-i bâğâ bir sebû-yı pür-mey ise gonca ger
Bâğ-ı bezme bir gül-i şadâb u hurremdir kadeh

Bir tutarsa pâdişâh ile gedâyı mey n'ola
Hem sifâl-ı meygede hem tâc-ı Edhemdir kadeh

Gösterir dünyâyı mir'ât-ı habâbında tamâm
Kendi başka başına bir özge âlemdir kadeh

N'ola pür-şevk etse dünyâyı dil-i Nef'î gibi
Rûzigâra yâdigâr-ı meclis-i Cem'dir kadeh (Nef'î D, s. 293)

11- (Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün)

Rûz-ı 'ayş için felekde mihr-i rahşândır kadeh
Bezm-i şebde devr-i dâ'im mâh-ı tâbândır kadeh

Câ'iz-i kadh-ı mu'allâ-yı neşât olmuş yine
Encümende bir ayagıyla şitâbândır kadeh

Sanma kim bîhûdedir cûş-ı habâb-ı bâdeyi
'Ârız-ı sâkiye sad-çeşm ile hayrândır kadeh

Pür-mey-i gül-gûn görüp sandım dehân-ı yârda
Hokka-i yâkûtda la'l-i Bedahşân'dır kadeh

Vehbiyâ elden bırakmazsa nola rindân kim
Dest-hoş-ı Hüsrev ü Cemşîd-i devrândır kadeh (Sünbülzâde Vehbî
D, s. 371)

12- (Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün)

Şu'le-i meyle döner şem-i fîrûzâne kadeh
Şem' iken yine ider cünbüş-i pervâne kadeh

Düşeli 'aks-i ruh-ı yâr şarâb-ı nâba
Reşkden kaldı çeh-i Yûsuf-ı Ken'âna kadeh

Pür iken bâde ile benzer idi 'ârızına
Ser-nigûn eylediler döndi zenehdâne kadeh

Bize lâzım degül ey çarh bu nüh peymâne
Cümlenden yegdi gireydi ele bir dâne kadeh

Her biri dâ im el üstünde tutar Yahyâ-veş
Çok bulunmagla gam günleri yârâna kadeh (Şeyhülislâm Yahyâ D,
s. 61)

KAYNAKÇA

- Ahmet Paşa Divanı* (1992), (haz. Ali Nihat Tarlan), Ankara: Akçağ Yay.
- Ahmet Vefik Paşa (2000), *Lehçe-i Osmânî*, (haz. Recep Toparlı), Ankara: TDK Yay.
- Ahterî Mustafa Efendi (2009), *Ahterî-i Kebir*, (haz. Ahmet Kırkkılıç-Yusuf Sancak), Ankara: TDK Yay.
- Bağdatlı Rûhî Divânı, Karşılaştırmalı Metin* (2001), (haz. Coşkun Ak), (I-II cilt), Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayını.
- Bahadır, Savaşkan Cem (2013), *Divan Edebiyatında Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar*, İstanbul: Kitabevi.
- Bâkî Divanı* (Tenkitli Basım) (1994), (haz. Sabahattin Küçük), Ankara: AKDİTYK TDK Yay.
- Bosnalı Alaeddin Sâbit Divan* (1991), (haz. Turgut Karacan), No. 37, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yay.
- Bosnalı Âsım Divanı, (İnceleme-Tenkitli Metin)* (2012), (haz. Orhan Kurtoğlu), Ankara: Bizim Büro Yay.
- Cem Sultan'ın Türkçe Divanı* (1989), (haz. İ. Halil Ersoylu), Ankara: AKDİTYK TDK Yay.
- Cevrî, Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni* (1981), (haz. Hüseyin Ayan), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Ceylan, Ömür (1997), "Kadeh Duasına Dair", *Dergâh*, (8 cilt), 87, İstanbul, 8-10.
- Ceylan, Ömür (2004), "Kadeh" mad., *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, (IV cilt), Ankara, 5-6. AKM. Başkanlığı Yayını.
- Devellioğlu, Ferit (1986), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 7. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Donuk, Suat (2012), "Şerh-i Du'â-yı Kadeh ve Kadeh Duası Mazmunu", *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/4, Fall, Ankara, 1599-1629.
- Hasan Ziyâ'î, Hayatı, Eserleri, Sanatı ve Divanı (İnceleme-Metin)* (2002), (haz. Müberra Gürgendereli), TTK Bas., Ankara: KB Yay.

- Hazâna Sürgün Bahâr, Keçecizâde İzzet Molla ve Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr* (2005), (haz. Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz), İstanbul: Kitap Sarayı.
- Kallek, Cengiz (2001), "Kadeh" mad., *DİA*, (24 cilt), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 55-56.
- Karamanlı Aynî Divanı* (1997), (haz. Ahmet Mermer), Ankara: Akçağ Yay.
- Kurnaz, Cemal (1993), "Câm" mad., *DİA*, (7. cilt), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 41-42.
- Mehmed Salâhi (1322), *Kâmus-ı Osmanî*, (IV cilt), İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Muallim Nâcî (2009), *Lügat-ı Nâcî*, (haz. Ahmet Kartal), Ankara: TDK Yay.
- Mütercim Âsım (1305), *Okyanusü'l-Basît Fi-tercümeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, (I, II, III cilt), İstanbul: Matbaatü'l-Osmaniyye.
- Nedîm Divanı* (1997), (haz. Muhsin Macit), Ankara: Akçağ Yay.
- Nef'î Divanı* (1993), (haz. Metin Akkuş), Ankara: Akçağ Yay.
- Onay, Ahmet Talât (1992), *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, (haz. Cemâl Kurnaz), Ankara: TDV Yay.
- Osman Nevres ve Divanı İnceleme-Metin* (2010), (haz. Bayram Ali Kaya), Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Pala, İskender (1989), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Redhouse, Sir James W. (1996), *A Turkish And English Lexicon*, New Edition, Librairie Du Liban, Beirut.
- Sehî Bey Divânı* (2010), (haz. Hakan Yekbaş), İstanbul: Kitabevi.
- Steingass, F. (1975), *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, New Reprint, Printed in Lebanon.
- Sünbül-zâde Vehbî, Dîvân* (2011), (haz. Ahmet Yenikale), Kahramanmaraş: Ukde Yayınları.
- Şemsettin Sâmî (2010), *Kâmûs-ı Türki*, (haz. Paşa Yavuzarslan), Ankara: TDK Yay.
- Şenödeyici, Özer (2014), "Kinik Felsefe ve Kadeh Dilencileri Üzerine", *Harâb-âbâd, Osmanlı Şiiri Üzerine Düşünceler*, Gece Kitaplığı, Ankara: Yason Yayınevi, 21-29.
- Şeyhülislam Yahya Divanı* (2001), (haz. Hasan Kavruk), Ankara: MEB Yay.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (TDEA) (1982), “Kadeh” mad., (5 cilt), İstanbul: Dergâh Yay., 70-71.

Uludağ, Süleyman (1996), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yay.

Ümmî Divan Şairleri ve Enverî Divanı (2001), (haz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı), Ankara: MEB Yay.

Üzgör, Tahir (1991), *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Ankara: AKDİTYK AKM Yay.